

A író szerepe ebben a vizsgáldásban meglehetősen izgalmas és ko-
rántsem olyan egyszerű, amilyennek az az első pillanatban tűnik, hiszen
a Németh-írások kitűnően érzékeltetik, hogy a szerző a falut, a tanyát, a
vidéket a falutól már elszakadt, a várost pedig a városhoz még nem tartozó
ember mércéi alapján szemléli, bírálja. Elismételjük, hogy nem elmélyült
formában, hanem csak úgy, azokkal az eszközökkel, amelyek az egyhasábos
írásban alkalmazhatók. Írásainak minősége tehát többnyire maguknak a meg-
figyeléseknek a minőségétől függ. Az érdekesebb, tartalmasabb meglátások-
nak, észrevételeknek érdekesebb, tartalmasabb egyhasábosok az eredményei
(*Szomszédok vagyunk; Csoda az udvarban; Többsincs; Egyedül az úton; A
törzsfőnök stb.*), hiányos, csonka megfigyelésekből itt sem születhettek fi-
gyelemre méltó írások (*Dióhéjban; Valaminek vége; Tenger fölött; Kisbicska
stb.*), jól poentírozott és sikeresen tömörített egyhasábosok.

Azt viszont még el kell mondanunk, hogy a *Szomszédok vagyunk* egy-
nemély írása — éppen a hiteles és pontos írói megfigyelések jóvoltából —
olyan lényegbevágóan fontos problémákra figyelt fel, amelyek terjedelmesebb
prózai műveknek is hálás témái és éltető forrásai lehetnének. Akiük a jövő-
ben netán vállalkoznának e megfigyelések komolyabb, alaposabb feldolgozá-
sára, azoknak feltétlenül a Németh István járta utakon kell elindulniuk.

FEKETE ELVIRA

SZÓTÁR ÉS TÁRGYI NÉPRAJZ

PÉNOVÁTZ ANTAL: *A pacseri földművelés és állattartás szótára.*
Hungarológiai Intézet, Újvidék, 1975.

Hazaí magyar nyelvtudományunk újabb
kötettel gazdagodott: a *Kórógyi szótár*
már megjelent két kötete mellett ki-
adásra került Pénovátz Antal műve,
*A pacseri földművelés és állattartás
szótára.*

Egy-egy szótár elkészítése hosszú
éveket vesz igénybe, különösen a táj-
szótáraké, esetünkben Pénovátz regio-
nális szótaráé, hiszen teljességre töre-
kedett, minden egyes adatot igyekezett
rögzíteni. Szótárában két évtized mun-
kája van, ha beleszámítjuk a tudatos
szótárírás elhatározását megelőző gyűj-
tő- és kutatómunkát is.

Nyelvünk elemei közül a szavak
vannak legközvetlenebb, legszorosabb
kapcsolatban a nyelvet beszélő nép
történetével. Bennük tükröződik leg-
jobban a nép anyagi és szellemi mű-
veltségének, gondolkodásmódjának, é-

letkörülményeinek jellege és változá-
sa. Szótárba foglalni a szavakat: lel-
tárt készíteni is jelent.

Pénovátz szótárában alkalmazott el-
veit, megoldásait meghatározza szótá-
rának célja, rendeltetése. Célja az volt,
hogy mind a nyelvtudomány, mind a
néprajztudomány számára megbízható
és jól kezelhető szótárt készítsen, e-
zért nemcsak a *tájszavak* kapnak he-
lyet benne, hanem a köznyelv azonos
jelentésű szavai is bekerültek, hiszen
ezek megléte vagy hiánya a különböző
nyelvjáróterületen ugyancsak fontos
a nyelvtudomány számára.

A szótári anyag elrendezése a kö-
vetkező:

— Ismerteti, röviden jellemzi a pa-
cséri népnyelvet; szól a hangtani, az
alaktani és mondattani jelenségekről.

— Részletes szótári tájékoztatót ad. Szól a fölvetett anyag terjedelme szerinti sorrendben az adatközlőkről. Adatközlőinek száma 14 — férfiak és nők —, a legidősebb 80 éves, a legfiatalabb 58. Mind — a nagyszülőikig visszamenően — helybeli születésű, földművelők, állattartók, a foglalkozás ismerői, értői.

— Beszél az anyag elrendezéséről és a szócikk felépítéséről, az utalásokról.

— Megadja a felhasznált irodalmat. Szótárának kezelését rövidítésgyűjék és jelmagyarázat teszi könynyebbé.

A szavakat köznyelvi alakváltoztatban címszökeént és az irodalmi helyesírás szerinti abcérendbeni szócikkben dolgozza fel. Azok a tájszavak, amelyeknek nincs köznyelvi megfeleelőjük, mert nem ismeri őket, tájnyelvi alakjukban köznyelviesültek. Szócikkjei kétfélek: *önálló szócikk*: a lehetőséghez képest a címszóra vonatkozó valamennyi tudnivalót magában foglalja, az értelmezések mellé a szó színónimáján kívül sok esetben német, ritkábban latin jelentés is megadja; a másik az *utalószócikk*: érdemi tájékoztatót a címszóról nem nyújt, hanem csak azt közli, hogy a tüzetes felvilágosítást melyik önálló szócikkben kell keresni. Jelöli adatainak társadalmi érvényességét is: „Általános érvényű a szó, ha nincs jelölve; *elavult*, ha csak az idösek értik, de nem használják; *régi, régies*, ha inkább csak az idösek értik és használják.” (19.)

Összegezve: a szótárt egyaránt könnyen kezelheti a szakember és az érdeklöő.

Van ennek a regionális szótárnak egy másik vonatkozása: a néprajzi jellege.

Közismert tény, hogy modern tájszótáraink valóságos néprajzi enciklopédiák, ilyen nálunk a már megjelent *Körögyi szótár* és ez a mostani is. A pacseri földművelés és állattartás szótára a falu e két foglalkozási ágának néprajzi feldolgozása egyben, s ezáltal növekszik értéke, hitelessége, felhasználási lehetősége pedig szélesebb körű. Néprajzi vonatkozás nélkül elkép-

zelhetetlen egy ilyen jellegű szótár, ez nemcsak a földművelés és állattartás eszköz- és egyéb elnevezéseire, hanem még a közismert, azaz a köznyelvi kifejezésekre is vonatkozik. Ezek alakja megegyezhet a más tájnyelvek kifejezéseivel, de az eszközök, tárgyak, építmények, a munkafolyamatok, műveletek és ezek szökincse el is térhet.

Pénovátz Antal a szócikk végén megadja a szóval kapcsolatos néprajzi mozzanatot, a munkafolyamat leírását a megkérdezett adatközlök előadásában. A szócikk néprajzi vonatkozásai az értelmezett fogalomtól függően többfélek: 1. rajzzal, fényképpel kísért tárgy- és eszközeírások, melyek az egyes részeket is feltüntetik (pl. *fejlo: szemedző, oraddzó, áladzó, zabla, fúrózsa*), olykor értelemszerűen több szócikkre elosztva (*felhérc*); 2. az egyes tárgyakat, fogalmakat, munkaműveleteket szó szerinti népnyelvi szöveggel társított ismerteti (ilyen címszó pl. *fehért, fogaz, hasló, kendermosás* stb.); 3. nem elégszik meg a tárgyi néprajzi adatok, munkaműveletek leírásával, hanem a folklór adatait is feltünteti. Közli az adattal kapcsolatos gyermekcsüföldöt (Kétkerekü leppentyü / Benne ül egy matetü. 113.); szölast (Tuttam, hogy nem lesz szerencse, mert ittunk rá áldomást. 27.); találos kérdést (Hun tarcsa a kocsis az ustorát? A kocsis az ustorát a nyélen tarcsa. 103.). Más helyütt a szölast kiegészítéseként megadja a szölast keletkezésének körülményét is (Ety szem tepertöjir eladom Jucit. 149., vagy a zsodos lanyha esetében. 171.).

Idekvánkozik egy-két észrevételem: a rövidítések jegyzékében feltünteti a közmondások jelölését, ugyanakkor szócikkjeiben nem található sehol sem. A jegyzék megkülönbözteti a szölast és szölasthasonlatot, de a szöstári részben nem tesz köztük különbséget. Így szölastként tünteti fel pl.: Ugy gyötök, mind a csürhéül. (53.), Hajtod, mint német a trallalát. (77.). Ugy elkapta, mint étyük a taknyot (161.) stb. Ezek az apró észrevételek azonban jelentéktelenek és eltörpülnek a szöstár értékei mellett.

VIRÁG GÁBOR